

Fuglelivet ved Utterslev Mose

Af
EBBE TEIBEL

(With a Summary in English: *Birdlife in Utterslev Mose.*)

INDLEDNING

Mosen har været kendt i mange århundreder (KAULBERG 1947) – måske er det bedst at sige søområdet; thi den har ført en søs stille og rolige tilværelse indtil dette århundrede. På Absalons tid kendte man området, og det tilhørte den gang de omkringliggende storgodser. Når man går frem gennem tiden, må man et øjeblik standse omkring 1640, da der på den tid blev anlagt et teglværk ved søområdet, derfra stammer sikkert navnet Teglholmen. Området fører derefter en tilgroningsøes stille tilværelse, hvilket i særlig grad har budt på gode betingelser for fuglene. Men lad os springe frem til år 1931. Da blev det besluttet at bevare mosen som naturpark, og i 1939 kom der rigtig gang i foretage-

net. En muddermaskine begyndte at æde sig igennem mosen, og den udgravede kanalerne. Plænerne blev anlagt, og en urbanisering omkring mosen begyndte langsomt. Moseområdet skrumpede ind (se fig. 1), og man så med skepsis på, hvordan fuglelivet ville reagere på den store omvæltning, der var sket, men det er dog glædeligt at se, at fuglene finder sig i at være i så nær kontakt med mennesket, som de jo er i mosen i dag.

Materialet stammer dels fra ældre optegnelser og dels nye. De ældre optegnelser er hentet fra GERNAA (1936): »Fuglelivet i Utterslev Mose« og KAULBERG (1947): »Søborg Mose« og de nye iagttagelser er hentet fra DOF's arkiv, hvor nu afdøde

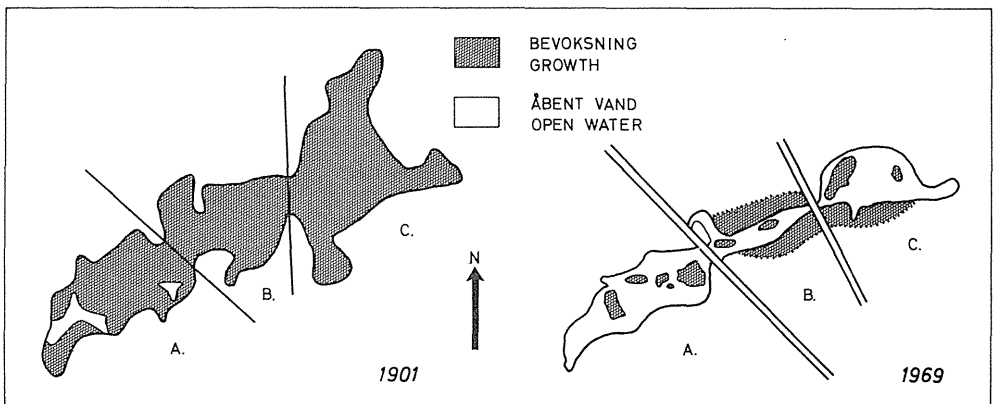

Fig. 1. Utterslev mose i 1901 og 1969.

Fig. 1. Utterslev Mose in 1901 and in 1969.

frk. ELLA ADELHOLT og afdøde konservator ERIK PETERSEN havde samlet et stort materiale sammen, samt endelig oplysninger skaffet tilveje af læge LORENZ FERDINAND, cand. mag. N. O. PREUSS, civ. ing. JAN DYCK og stud. scient. PELLE ANDERSEN-HARILD, hvem jeg her bringer min tak for værdifuld hjælp og oplysninger. En del af materialet stammer fra egne iagttagelser.

I den sidste halvdel af 1950'erne startede en systematisk optælling af fuglene i Utterslev Mose under ledelse af frk. ELLA

ADELHOLT og konservator ERIK PETERSEN. Hver søndag morgen blev der talt op i mosen, og i selve ynglesæsonen blev der foretaget 1-2 specielle optællingsture årligt med henblik på at tælle reder og unger op ude i selve mosen. Til dette formål benyttes både, som man fik stillet til rådighed. Men selvom optællingerne er blevet gjort nok så grundigt, vil der altid være en vis usikkerhed, da det er en kompliceret opgave at tælle op i dette moseområde.

ÆNDRINGER I FUGLELIVET

Som nævnt har mosen undergået flere ændringer. Fra et område, der blev overladt til sig selv, blev det til et område menneskets hånd ændrede og regulerede. Disse ændringer har naturligvis ført til ændringer i fuglelivet. Visse arter har fået bedre betingelser at leve under, andre arter slog sig ned i området, mens endnu andre fik dårligere betingelser og gik tilbage. Ved at sammenligne kortene på fig. 1 kan man få et indtryk af hvilke ændringer, der er sket, og bebyggelse og larm fra byen har også haft en indflydelse på livet i mosen i dag. Man kan derfor groft dele ændringerne i fuglelivet op i 3 afsnit: 1) Fugle der er tiltaget efter strukturændringen. 2) Fugle der har slået sig ned i mosen efter strukturændringen. 3) Fugle der er aftaget eller forsvundet efter strukturændringen. Her nævnes inden for hver gruppe de fugle, det drejer sig om og der nævnes hvornår vedkommende fugl ynglede i mosen eller kom til mosen.

Nye ynglefugle

Stormmåge (*Larus canus*). 1936 almindelig, men yngler ikke.

Fjordterne (*Sterna hirundo*). Omkring 1930 ses enkelte i juli-august.

Arter i tiltagen

Grågås (*Anser anser*). Kom til mosen mellem 1914 og 1917.

Knopsvane (*Cygnus olor*). Begyndte at yngle i 1908.

Hættemåge (*Larus ridibundus*). I 1934 ca. 150 par.

Kærsanger (*Acrocephalus palustris*). Omkring 1930 kun få par.

Arter der er aftaget eller forsvundet

Lille Lappedykker (*Podiceps ruficollis*). I 1933 ynglede formodentlig 1 par.

Gråstrubet Lappedykker (*Podiceps griseigena*). Ret sparsom i sin forekomst, yngel i 1935.

Krikand (*Anas crecca*). I 1935 ynglede ca. 4 par.

Altingand (*Anas querquedula*). Omkring 1930 ynglede 1-2 par.

Rørhøg (*Circus aeruginosus*). Ynglede ca. 1890-1900.

Vandrikse (*Rallus aquaticus*). Ynglede før 1930.

Af nyere iagttagelser kan nævnes: 1 fugl blev set i moseafsnit C (se fig. 1) i april 1958. 25. maj 1959 blev 1 ♀ ad. med veludviklede æg i ovarie fundet død ved Horsebakken. 1 fugl blev set i moseafsnit B d. 26. maj 1967.

Dobbelt Bekkasin (*Gallinago gallinago*). I årene 1932-34 ynglede flere par. Af nyere iagttagelser i yngletiden kan nævnes: I marts og maj 1959 blev der truffet én fugl i henholdsvis moseafsnit B og C (se fig. 1). I 1960 blev en fugl observeret i afsnit B.

Vibe (*Vanellus vanellus*). Før ændringen af mosen ynglede den almindeligt rundt omkring. Af nyere iagttagelser kan nævnes: I 1949 ynglede 1 par på en af plænerne. Formodet yngel 1957-58-59, men derefter ingen.

Sortterne (*Chlidonias niger*). Før ændringen af mosen ynglede den, nu er den forsvundet.

Drosselrørsanger (*Acrocephalus arundinaceus*). Før 1927 ynglede ca. 10 par. Af nyere iagttagelser kan nævnes: I 1957 blev én fugl iagttaget pr. juni i moseafsnit C. 2 fugle i afsnit C i 1958, 1 fugl i afsnit A. 1 fugl i afsnit B i 1959. I årene 1960-67 er der ligeledes blevet set enkelte fugle i området.

YNGLEFUGLENE I DAG

I dette afsnit vil ynglefuglene blive omtalt, og jeg vil forsøge at stille resultaterne op skematisk, således at man har en mulighed for at følge den udvikling, der er sket de sidste 10 år. Når der mangler et årstal ind mellem skyldes det, at der det pågældende år ikke er blevet foretaget en undersøgelse over den pågældende fugl, eller det skyldes, at oplysningerne er så usikre, at det ikke ville være rigtigt at bringe dem.

LILLE LAPPEDYKKER (*Podiceps ruficollis*)

I 1959 blev der i juli observeret 2 ad. med 1 pull. i afsnit B. I 1960 blev en fugl set i afsnit C og i april samme år er 1 par blevet observeret på samme plads i afsnit B som i 1959. Det var tvivlsomt, om der var yngel. I 1965 var der et ynglepar, og i oktober måned blev der observeret 2 ad. i afsnit C.

SORTHALSET LAPPEDYKKER

(*Podiceps nigricollis*)

Kom til mosen 1912. Antal par med unger:

1956	1957	1958	1959	1960
10	7	10	4	16?
1962	1963	1964	1965	1966
?	14	10?	6	3

GRÅSTRUBET LAPPEDYKKER

(*Podiceps griseigena*)

Formodentlig må denne art betragtes som hørende til mosens ikke-ynglende arter, men den er taget med her, da den har opholdt sig sparsomt i området i yngletiden, nemlig som følger: med. maj 1959 1 fugl i afsnit B, ult. april 1960 1 ad. i afsnit A, og 1962-63 samt 1965 1 par ult. april i afsnit B.

TOPPET LAPPEDYKKER (*Podiceps cristatus*)

Antal par med unger:

1956	1957	1958	1959	1960
10	10	16	12	12
1961	1962	1963	1965	1966
12	14	4	1	2

Man ser, at der er en meget markant tilbagegang efter 1962. Denne tilbagegang må formodes at skyldes den hårde isvinter 1962/63, hvor fiskebestanden led hårdt. Tilbagegangen må også for-

modes at skyldes den tiltagende forurening af mosen. Det er en forurening, der både ved lugt og syn er lidet tiltrækkende. Man erindrer måske forureningssagen i dagspressen.

KRIKAND (*Anas crecca*)

Iagttagne par ult. maj-med. juni:

1957	1959	1960	1962	1963	1965
4	2	15	9	8	7

Bevis for yngel blev fundet i 1963: 10. juli 1963 blev der fundet i rede med 5 æg på markerne nord for moseafsnit A. De iagttagne par i mosen må betragtes som oversomrende individer.

ALTINGAND (*Anas querquedula*)

Denne art må også nok betragtes som ikke ynglende, men den er taget med, fordi jeg har truffet den i yngletiden følgende gange:

1 par i afsnit B ult. maj 1958.

2 ♂♂ i afsnit B med. maj 1959.

1 par i afsnit B med. maj 1964.

1 ♂ i afsnit B med. maj-pr. juni 1965.

Det ses, at det er en fåtalig fugl i området.

GRÅAND (*Anas platyrhynchos*)

Antal iagttagne individer (ad. + pull. + fældende ad.):

1956	1957	1958	1959
400	800	700	400
1960	1962	1963	1965
500	600	700	600

Tallene i kolonnerne er omtrentlige. Det har været umuligt at finde ud af, hvor mange ynglepar der har været, derfor er alle individer slået sammen.

PIBEAND (*Anas penelope*)

Fra de senere år foreligger følgende iagttagelser: 1959: 1 par blev fundet ult. maj i moseafsnit A. 1961: 1 ♂ blev set 12. sept., og 1 ♀ blev set 5. nov.

1962: 2 juv. blev set 10. maj i moseafsnit A.

1963: 1 par blev observeret ult. maj i afsnit A.

1964: 1 par blev observeret i ult. juli i afsnit A.

1965: 1 ♀ ad. blev set med. maj i moseafsnit A.

Som det ses, er det en ret sparsomt forekommende fugl, og den er taget med, fordi den er blevet truffet i yngletiden, hvor der har været mulighed for yngel.

SKEAND (*Anas clypeata*)

Antal iagttagne par som gennemsnit ult. maj-pr. juni:

1957	1958	1959	1960	1962	1963	1965
2	1	5	1	?	6	3

Bevis for yngel hos Skeanden er fundet følgende gange:

1959: 1 ♀ med 2 pull. set ult. juni i afsnit B.
 1964: 1 ♀ med pull. set pr. august i afsnit A.
 1965: 1 ♀ med 2 pull. set ult. juni i afsnit C.
 1 ♀ med pull. set med. juni i afsnit A.
 1966: 1 ♀ med 3 pull. set ult. juni i afsnit A.

TAFFELAND (*Aythya ferina*)

Konstateret ynglende i 1915. Antal iagttagne par med pull.:

1956	1957	1958	1959	1960
9	7	5	20	9

1961	1962	1963	1965
12	11	13	16

TROLDAND (*Aythya fuligula*)

Fuglen konstateret ynglende i 1919. Fra de senere år foreligger der følgende iagttagelser:
 1963: 1 ♀ med 6 pull. og 1 ♀ med 2 pull.
 1964-65-66: Hvert år er der blevet set ♀♀ med pull. i afsnit A.

Om vinteren, når der er isfrit, kan der være store flokke (ca. 3.000 individer).

GRÅGÅS (*Anser anser*)

Antal ynglepar (første tal angiver antallet af ynglepar, andet tal antallet af pull.):

1956	1957	1958	1959	1960
20 74	35 171	32 132	25 97	26 104

Efter 1960 kan følgende oplysninger gives:

	ynglepar	mislykkede yngleforsøg	ynglepar ialt
1962	36	4	40
1963	13	0	13
1964	37	11	48
1965	30	ca. 10	ca. 40

Rugetiden begynder i slutningen af marts. Gæslinger begynder at komme frem i begyndelsen af maj, nogle allerede i slutningen af april. Kuld størrelsen ligger fra 1-7. Enkelte par dog op til 12, der dog må være sammenbragte unger.

KNOPSVANE (*Cygnus olor*)

Antal par med pull.:

1956	1957	1958	1959
4-5	9	7	5

1960	1962	1963	1965
6	6	7	9

BLISHØNE (*Fulica atra*)

Antal par med pull.:

1956	1957	1958	1959
23	21	27	20

1960	1962	1963	1965
11	24	18	18

HÆTTEMÅGE (*Larus ridibundus*)

Det er en uhyre talrig ynglefugl. Mosen har en af landets største Hættemåge-kolonier. Antal par:

1956	1957	1958	1959	1960
11.000	11.000	15.000	9.000	13.000

Tallene i kolonnerne må naturligvis tages med forbehold, da det er vanskeligt at tælle så store mængder af fugle.

STORMMÅGE (*Larus canus*)

I 1958 fandtes 3 par, der rugede, siden da har det været en konstant ynglefugl.

FJORDTERNE (*Sterna hirundo*)

Koloniens størrelse:

1956: 2-3 fugle.
 1957: 3 par.
 1958: 7 par.
 1959: 13 par.
 1960: 17 par.
 1962: 15 par.
 1963: maksimalt 18 fugle over området.
 1965: maksimalt 20 fugle over området.

Foruden de allerede nævnte fugle træffes følgende. Det drejer sig både om ynglefugle (Y) og trækfugle (T):

Grønbenet Rørhøne (*Gallinula chloropus*) Y.
 Enkelt Bekkasin (*Limnocryptes minimus*) T.
 Mudderklire (*Tringa hypoleucos*) T.
 Svaleklire (*Tringa ochropus*) T.
 Sortklire (*Tringa erythropus*) T.
 Hvidklire (*Tringa nebularia*) T.
 Brushane (*Philomachus pugnax*) T.
 Ringdue (*Columba palumbus*) Y, T.
 Gøg (*Cuculus canorus*) Y, T.

Allike (*Corvus monedula*) Y, T.

Alliken er nok så spændende, idet den har overnatningsplads på Tegholmen. Fra april til juni overnatter 2-3.000 i gennemsnit derude, maksimalt 4.000.

Husskade (*Pica pica*) Y.

Sanglærke (*Alauda arvensis*) Y, T.

Landsvale (*Hirundo rustica*) T.

Bysvale (*Delichon urbica*) T.

Begge svalearter raster i titusindevis i rørene om efteråret.

Bynkefugl (*Saxicola rubetra*) Y?, T.

Nattergal (*Luscinia luscinia*) Y.

Blåhals (*Luscinia svecica*) T – dog sjælden.

Græshoppesanger (*Locustella naevia*).

Fuglen er blevet hørt enkelte steder i de sidste par år. F. eks. 1 fugl i afsnit B med. maj 1964, og 2 fugle i afsnit C med. maj 1965.

Kærsanger (*Acrocephalus palustris*) Y.

Rørsanger (*Acrocephalus scirpaceus*) Y.

Sivsanger (*Acrocephalus schoenobaenus*) Y.

Gulbug (*Hippolais icterina*) Y, T.

Grå Fluesnapper (*Muscicapa striata*) Y.

Engpiber (*Anthus pratensis*) T.

Gul Vipstjert (*Montacilla flava*) Y?, T.

Rødrygget Tornskade (*Lanius collurio*) T.

Stær (*Sturnus vulgaris*) T.

Støren er interessant på grund af de meget store flokke, der overnatter i mosen om foråret og efteråret (op til ca. 20.000).

Bomlærke (*Emberiza calandra*) T.

AFSLUTNING

Som det ses af ovenstående, er det et ret alsidigt fugleliv, der er i mosen. Selvom der færdes mange mennesker i området, synes det ikke at genere fuglene i synderlig grad. Det er så afgjort et område, man af æstetiske og rekreative grunde bør bevare i den form, det har nu. Man har her de bedste muligheder for at studere fuglene på nært

hold, og det er derfor interessant at holde et vågent øje med livet derude. Her er det ornithologer og andre naturinteresserede fremover fortsat må være aktivt med, og selve begrebet Utterslev Mose kunne måske med held efterlignes andre steder i det efterhånden så naturfattige Danmark.

LITTERATUR

GERNAU, I., 1936: Fuglelivet i Utterslev Mose i 1932-35. Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 30: 23-34.

KAULBERG, S., 1947: Søborg Mose.

SALOMONSEN, F., 1963: Oversigt over Danmarks Fugle.

SUMMARY IN ENGLISH

Birdlife in Utterslev Mose.

Utterslev Mose, a lake area near the center of Copenhagen, has a very rich birdlife, which is described in this paper. Changes in the environment has caused the decrease of some species and the disappearance of a few breeding species, but others have increased. In spite of much traffic in the surrounding park areas a number of waterfowl species still breed in comparatively good numbers, e. g. *Podiceps nigricollis*, *Podiceps cri-*

status, *Anas platyrhynchos*, *Anas clypeata*, *Aythya ferina*, *Aythya fuligula*, *Anser anser*, *Cygnus olor*, *Fulica atra*, *Larus ridibundus* and *Sterna hirundo*. During autumn many migrants roost in reedbeds and surrounding scrubby areas, and especially *Corvus monedula*, *Hirundo rustica*, *Delichon urbica* and *Sturnus vulgaris* occur in large numbers.

Manuskriptet modtaget 28. maj 1969.

Forfatterens adresse: Dyngby, 8353 Boulstrup.